

Universitatea „Babeș-Bolyai“

Facultatea de Litere

Concepția integrală asupra relației dintre limbaj și poezie.

O abordare hermeneutică a textului literar

– teză de doctorat –

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Mircea Borcilă

Doctorand:

Anton Horvath

Cluj-Napoca

- 2012 -

Cuprins

1. ASPECTE ALE CONCEPȚIEI INTEGRALE CU PRIVIRE LA CREATIVITATE.....	4
1.1. CULTURĂ, LIMBAJ, CREATIVITATE – REDUCȚII ȘI ACTUALIZĂRI	4
1.1.1. Cultură.....	4
1.1.2. Limbaj.....	6
1.1.3. Creativitate	11
1.2. A NUMI (ONOMÁZEIN)	18
1.2.1. Logos semantikós.....	18
1.2.2. Captarea unitarului	25
1.2.3. Semnificat și intenționalitate	26
1.3. A SPUNE (LÉGEIN)	32
1.3.1. Vorbire, normă, sistem	32
1.3.2. Niveluri și puncte de vedere.....	38
1.3.3. Conținuturi și deschideri epistemologice.....	46
2. NOTE PE MARGINEA TEZEI FILOSOFICE REFERITOARE LA IDENTITATEA ÎNTRE LIMBAJ ȘI POEZIE	53
2.0. ARGUMENT	53
2.1. PREMISE ALE DISCUȚIEI	59
2.1.1. Conexiuni.....	59
2.1.2. Universalii	61
2.1.3. Poeticitate.....	64
2.2. IDENTITATEA DE „ESEŢĂ“	68
2.2.1. Limba maternă a umanității	68
2.2.2. Vorbirea suficientă sieși în însuși conținutul ei.....	74
2.2.3. Proiectul poetic al adevărului	81
2.2.4. Homo nascitur poeta.....	95
2.3. ÎN LOC DE CONCLUZIE	107
3. DESPRE LIMBAJ ȘI POEZIE ÎN ORIZONTUL AUTONOMIEI LOR FUNCȚIONALE	109
3.0. INTRODUCERE	109
3.1. LIMBAJ [RELATIV] ⇔ POEZIE „RELATIVĂ“	112
3.1.1. Semanticitate și alteritate	112
3.1.2. Creația metaforică în limbaj.....	118
3.1.3. Actualizarea relațiilor semnifice.....	125
3.1.4. Interludiu: „schimbarea“ lingvistică	127
3.1.5. Intersecție	129
3.2. POEZIE „RELATIVĂ“ ⇔ LIMBAJ „ABSOLUT“	131
3.2.1. Autonomia planurilor lingvistice	132
3.2.1.1. Planul vorbirii în general.....	132
3.2.1.2. Planul limbii	133
3.2.1.3. Planul textului	134
3.2.2. Sensul.....	138
3.2.2.1. Al doilea raport semiotic	138
3.2.2.2. Evocare	140
3.2.2.3. Devierea „devierii“ – plenitudinea funcțională a limbajului	143
3.2.3. Universul de discurs al căii literare	146
3.2.3.1. Încapsulare orizontică	148
3.2.3.2. „Absolutizarea“ limbajului.....	151
3.2.3.3. Tensiunea relativ ⇔ absolut în universul de discurs al imaginației.....	156
3.2.4. Intersecție în puncte de fugă.....	161
3.3. ÎN LOC DE CONCLUZIE: VIZIUNILE LUI QUIJOTE SAU CÂTE SPANII SUNT POSIBILE?	164
BIBLIOGRAFIE	169

REZUMAT

Cuvinte-cheie: *identitate, cultură, limbaj, creativitate, a numi, logos semantikós, creație de semnificați, a spune, vorbire, normă, sistem, universalii, poeticitate, limba maternă a umanității, limbaj „relativ“, semanticitate și intersubiectivitate, creația metaforică în limbaj, relații semnice, poezie „relativă“, autonomia planurilor lingvistice, sens, al doilea raport semiotic, evocare, plenitudine funcțională, încapsulare orizontică, limbaj „absolut“, tensiune relativ-absolut, identificare, punct de fugă*

Ideea acestui studiu pornește de la punctul de vedere propus de Eugeniu Coșeriu asupra „identității“ dintre limbaj și poezie în contextul „răsturnării de perspectivă“ avansate de *integralismul* coșerian atât în filosofia și teoria limbajului, cât și în domeniul științific al lingvisticii ca atare. Provocarea lansată de Eugeniu Coșeriu prin studiul său din 1971, *Teze despre tema „limbaj și poezie“*, a fost, din punctul nostru de vedere, aceea de a căuta să înțelegem, atât cât ne-a stat în putință, resorturile în virtutea cărora demonstrația coșeriană parcurge, după cum s-a spus, un traseu „dialectic“: „*Teză*: Poezia este identică cu limbajul-ca-atare pentru că reprezintă realizarea tuturor posibilităților limbajului, fiind spațiul desfășurării integrale, al plenitudinii funcționale a acestuia. Poezia este limbajul absolut; *Antiteză*: Identificarea dintre limbaj și poezie nu este acceptabilă pentru că limbajul nu este absolut (el înseamnă înțelegere și structurare a «lumii», dar nu este interpretare a ei, nici creator de lumi posibile, ca poezia) și, în plus, are dimensiunea «alterității» (care lipsește poeziei); *Sinteză*: Poezia este «absolutizare» a limbajului, dar numai în planul «sensului» textului, acesta din urmă fiind o modalitate superioară a faptului lingvistic (semnificant-semnificat-desemnare) în care limbajul ca atare devine expresie pentru conținuturi de nivel superior.“¹

Traseul pe care am socotit de cuviință să-l urmărim în abordarea acestei „formidabile «enigme»“, în termenii profesorului Mircea Borcilă, e unul, însă, mai curând analitic. Luând drept reper cele trei *căi* deschise de Eugeniu Coșeriu în preambulul *Tezelor* sale pentru o situație corectă a „problemei“, i.e. (a) cea a determinării funcțiilor semnului lingvistic concret, (b) cea a analizei stilistice și a teoriei literare, respectiv (c) a filosofiei sau a determinării esenței limbajului, încercarea noastră adoptă, dintru început, ca premisă creativitatea limbajului în calitate de temei al tuturor formelor culturii.

---

¹ Dorel Fînar, *Argument în Eugeniu Coșeriu, Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza“, 2009; pp. 15-16.

Pe acest fundal (îngăduindu-ne să reordonăm, din rațiuni metodologice, succesiunea „căilor“ coșeriene), caracterul „poetic“ al limbajului se vădește de la sine, mai cu seamă câtă vreme, în acord cu filosofia integralistă, acest fapt e intuit, conceptualizat și fundamentat la nivel filosofic de gânditori precum Vico, Hegel, Heidegger sau Croce, ale căror demersuri par să conducă la concluzia potrivit căreia limbajul și poezia sunt, în „esența“ lor, unul și același lucru.

Aceste contribuții sunt, în opinia noastră, hotărâtoare, întrucât ele legitimează la nivel de maximă intensiune atât limbajul ca activitate de creație în proiectul său cognitiv, cât și arta (a cuvântului, în speță) ca activitate spirituală *inerentă* odată ce se întemeiază pe un limbaj ale cărui limite tinde să le transgreseze, dar căruia, cu toate acestea, îi aparține, circumscriindu-se, astfel, în mod definitiv umanului ca dat fundamental (logosul poetic, vom spune noi, *nu* este o determinare ulterioară a logosul semantic).

În sfârșit, dacă natura creativă a limbajului îi implică acestuia, din principiu, și „poeticitatea“ funciară, realitatea „fenomenală“ e, însă, supusă, prin forța lucrurilor, unui set de *universalii* constitutive, între care se numără, inseparabilă de semanticitate, intersubiectivitatea (ca „rost“ al existenței, să spunem). Această constatare „relativizează“ numai de cât întreaga discuție cu privire la identitatea „absolută“ între limbaj și poezie, repunând-o pe făgașul subiectului *alter* sau al unei căi *literare* menite să recupereze, în orizontul „misterului“, energia originară din miezul ultim al oricărei manifestări culturale (i.e. umane).

O atare cale mediană e toposul unei tensiuni sau dispute permanente între „absolut“ și „relativ“ în cadrul căreia sensurile se recreează și se depășesc, metaforic, într-o dinamică neobosită a „suspendării“ principiilor gândirii și a cunoașterii faptelor obișnuite pentru a institui „lumi“ (sau a reinstitui o „lume originară“) al căror univers devine accesibil doar pe cale hermeneutică. Putem vorbi, în acest caz, pentru a fi consecvenți cu spiritul încercării noastre, de metafora „punctului de fugă“ sau, altfel spus, ne putem pune următoarea întrebare: cât de reală este, la urma urmei, în perspectivă, intersecția acestor două linii paralele: Limbajul și Poezia?

I. Considerațiile referitoare la creativitatea lingvistică sunt precedate, în cea dintâi secțiune a lucrării noastre, *Aspecte ale concepției integrale cu privire la creativitate* [1.], de câteva note menite să atragă atenția asupra faptului că ori de câte

ori ne referim la concepte precum *cultură, limbaj, creativitate* [1.1.], operăm, în uzajul comun, cu o sumă de „reducții“ care se cuvin „actualizate“.

Cultura [1.1.1.], prin urmare, tocmai întrucât o socotim ca fiind „umanistă“, nu poate fi un „epifenomen“ în desfășurarea existenței umane, ci devine factorul esențial al împlinirii acesteia ca atare. Reducerea ei la unul dintre domeniile particulare ale activității umane, după cum bine observă Lucian Blaga, implică o gravă eroare de perspectivă.

Limbajul [1.1.2.], apoi, nu este, la rândul său, doar o modalitate expresivă între altele, precum nu e, pe de altă parte, sinonim limbii ca manifestare a unei comunități idiomatice (la nivelul tipului de activitate). Din punctul de vedere al funcției, în altă ordine de idei, se afirmă că limbajul ar fi expresia gândirii logice sau, de cele mai multe ori, un sistem (pragmatic) pus în slujba comunicării și al coordonării sociale. Eugeniu Coșeriu ne lămurește, în descendență aristotelică, humboldtiană și croceeană, totuși, că limbajul, în calitatea sa de *Tätigkeit*, dincolo de o asumare a acestuia în domeniul apofanticului ori al pragmaticului, survine, constitutiv, ca primă instanță de conceptualizare a lumii, de delimitare, fiind activitate creativă cu finalitate internă, a posibilităților de ființare a acesteia.

Înainte de orice, însă, actualizarea (*energeia*), ca act de instituire a potenței (*dynamis*) și depășire a reducăiilor uzuale, își găsește sinteza în ideea de *creativitate* [1.1.3.] specifică modului cultural de a fi al omului și, prin excelență, limbajului ca temei al oricărei forme de cultură.

Înțelegând, așadar, că manifestarea primordială a creativității are loc în limbaj și că dimensiunile fundamentale ale acestuia rezidă în *numire* și *spunere*, capitolul *A numi (onomázein)* [1.2.] sondează sfera semanticității.

Logos semantikós [1.2.1.] nu are, mai întâi, valoare instrumentală în operația de desemnare, ci, pe baza unei anume operații a spiritului (*aprehensiunea indivizibilului*), acesta delimitează domeniul pragmatic, apropiindu-l „conținuturilor conștiinței“. Avem de a face, prin urmare, cu construcția unei *mundus intelligibilis* alcătuită din posibilități de existență, așa încât procesul de configurare a lumii prin limbaj este unul primar. Cu alte cuvinte, limbajul nu survine pentru a opera cu o lume de lucruri clasificate anterior, ci pentru a delimita o lume a posibilităților ființei (lumea spirituală pe care și-o creează omul însuși). Funcția semnificativă și creația propriu-zisă de semnificate ca act de cunoaștere nu depind de existența „lucrurilor“,

drept pentru care putem spune că limbajul se instituie ca „anterior distincției înseși între existență și nonexistență“.

Tot astfel, limbajul nu constituie un obiect de natură logică sau un produs al gândirii logice. Confuzia logicistă survine între finalitatea activității lingvistice în sine (independentă de determinări ulterioare), respectiv cea semnificativă, și o finalitate circumstanțială, a intenției subiectului lingvistic, care poate fi și logică. Potrivit lui Coșeriu, ne confruntăm, în acest caz, cu o „confuzie de planuri“, odată ce limbajul nu este logic, ci anterior logicului. Ca primă manifestare specifică a omului ca atare, limbajul și categoriile sale interne nu se află, deci, în legătură propriu-zisă cu facultatea de gândire, ci cu aceea de *cunoaștere*.

Creativitatea inerentă prefacerii existentului în obiect al reprezentării pe baza unei intuiții primordiale devine, astfel, prin ***captarea unitarului*** [1.2.2.], arhetipul oricărei forme de creativitate și se identifică, dintru început, cu operația originară a spiritului cunoscută drept *apprehensio indivisibilium*.

În consecință, ca „termen determinant“ în efortul de înțelegere a omului, limbajul se distinge, înainte de toate, ca având sau, mai riguros spus, ca fiind ***semnificat și intenționalitate*** [1.2.3.]. Din acest punct de vedere, limbajul, ca „expresie“, nu implică o simplă reacție, necesară „prin natură“, ci un *semnificat obiectiv* tot așa precum nu se poate spune că expresia e cea care „are semnificat“ câtă vreme expresia însăși există doar prin intermediul semnificatului însuși ca „finalitate sau funcție a limbajului“. Așadar, comunicarea practică nu definește lingvisticul în absența acestuia, ci se definește drept o determinare a ulterioară a *creației de semnificați*. Vom spune, în consecință, că semnificatul e, mai întâi, *structurare a experienței umane*, nefiind o confirmare a existentului, ci impunere a unor limite în cadrul experienței. Trebuie știut, apoi, că semnificatul *structurează* obiecte ale experienței sub specia unor „conținuturi ale conștiinței umane“ *în virtutea unei finalități interne*. Ca atare, semnificatul nu se referă la „entități“, ci la *faptul de a fi al lucrurilor*, la ceea ce este universal specific experienței individuale, în propria sa posibilitate infinită.

Activitate motivată prin scopuri, iar nu condiționată prin natură, limbajul este „intențional“ nu doar ca *uz* de expresii și semnificate, ci, mai cu seamă, ca *activitate de creație* a acestor semnificate și, deopotrivă, a expresiilor corespondente. Caracterul „originar“ al limbajului se cuvine înțeles nu atât în sens temporal, cât în

ordine *primară, esențială, definitorie*. Ceea ce presupune că limbajul trebuie perceput în mod esențial ca *enérgeia* în toate formele sale.

De aici, activitatea lingvistică va trebui înțeleasă în întreg ansamblul nivelurilor, punctelor de vedere, conținuturilor și normelor de realizare pe care le presupune, acolo unde, întemeitoare de cultură, creativitatea lingvistică primară își identifică ipostazele particulare.

Capitolul **A spune (légein) [1.3.]** preia observațiile referitoare la semanticitate, situându-le în orizontul intersubiectivității și al activității de vorbire. Fundamental semnificativ, limbajul se manifestă, pentru a deveni realitate, ca activitate de vorbire. Dincolo de distincția tradițională *limbă / vorbire*, reductivă și inoperantă, Coșeriu propune, în cadrul unei teorii proprii, o viziune coerentă și unitară asupra limbajului ca activitate creatoare. Rezervând conceptului de „limbă” domeniul lingvisticii istorice, el observă că, în opoziție cu abordarea lingvisticii teoretice privitoare la ceea ce este *normal și funcțional* într-un act de limbaj, „limba”, ca sistem de isoglose, se situează într-un plan descriptiv și sintetic, fără a mai pune problema dacă actele lingvistice sunt modele pentru altele – altfel spus, fără a mai implica procesele (re)creatoare de abstractizare și realizare specifice relației ***vorbire-normă-sistem* [1.3.1.]**.

Stabilind gradele de abstractizare a actului lingvistic concret (*vorbitul* conține *norma individuală*, *norma individuală* conține *norma socială*, *norma socială* conține sistemul), cu totul relevant în privința ideii de creativitate la nivelul *spunerii* apare procesul invers, de *realizare*, dacă ne situăm metodologic mai întâi în planul sistemului însuși. Câtă vreme norma și sistemul sunt instituite prin actul de vorbire ca *stări de limbă* (inclusiv diacronic, după cum observă Coșeriu, dacă se ia în discuție trecerea de la un sistem la altul și de la o normă la alta), acestea oferă, totodată, cadrul prin care (re)creația lingvistică prin actul de vorbire devine posibilă la nivel expresiv datorită și prin intermediul „tezaurului” lingvistic abstractizat. Sistemul, prin urmare, ca „rețea de funcții”, se poate realiza în forme sociale determinate, care, la rândul lor, se realizează în norme individuale survenind, apoi, în „infinita varietate și multiplicitate a activității lingvistice concrete”. Dacă sistemul este un ansamblu de opoziții funcționale, norma este realizarea „colectivă” a acestuia, iar vorbirea devine realizarea individual-concretă a normei, care conține, în plus, *originalitatea expresivă a indivizilor vorbitori*.

În cadrul proceselor de abstractizare și realizare a limbajului ca activitate de cunoaștere prin creație, Coșeriu distinge, pentru a circumscrie în integralitatea ei această formă constitutivă de cultură, trei **niveluri și puncte de vedere [1.3.2.]** specifice în situarea lor și, deopotrivă, complementare. La nivel *universal*, se constată activitatea de a vorbi în general (pur și simplu), câtă vreme orice ființă umană vorbește întotdeauna, chiar și atunci când suspendă temporar activitatea de vorbire. La nivel *istoric*, pe de altă parte, limbajul se prezintă sub forma activității de vorbire într-o „limbă“, conform normei și sistemului unei comunități distincte și pe baza unei tradiții istorice. Nu în ultimul rând, avem un nivel *individual*, unde se realizează unitățile de vorbire concrete, de la formulele elementare până la cele mai elaborate texte, respectiv actul de vorbire sau seria de acte de vorbire aflate într-o anume legătură concretă unele cu altele. Aceste niveluri sunt, în fapt, etajări teoretice ale uneia și aceleiași realități unitare, aspecte interdependente ale aceluiași fenomen: limbajul ca *enérgeia*, căreia îi corespund, pe de altă parte, în acord cu specificitatea fiecărui nivel, trei tipuri de *dynamis* astfel instituite.

Survin, prin urmare, ca esențiale trei niveluri ale competenței lingvistice. Competența *elocutională* presupune, indiferent de structurările lingvistice, raportul intuitiv la principiile gândirii și, totodată, la cunoașterea lucrurilor. Cea *idiomatică* se referă la regulile limbilor date, câtă vreme libertatea creativă a limbajului e dublată cu necesitate de dimensiunea istoricității sau a solidarității cu alți vorbitori atât în plan sincron, cât și diacronic. Se manifestă, apoi, la nivel individual, o competență *expresivă* sau se creează, altfel spus, posibilitatea cunoașterii prin intermediul normelor specifice pentru construcția unui discurs. Aceasta implică, pe de o parte, raportarea la o serie de norme în construcția anumitor „texte tradiționale“ de tipul formulelor instituite în vorbirea unei comunități sau, dimpotrivă, al „macrostructurilor textuale“, independente idiomatic, precum și, pe de altă parte, sintetizarea, la un nivel superior, prin instituirea „sensului“, a celorlalte virtualități sau competențe lingvistice.

Nivelurile și punctele de vedere din alcătuirea „tabloului sinoptic“ care articulează *concepția integrală* își găsesc, în ultimă instanță, legitimitatea printr-o serie de **conținuturi și deschideri epistemologice [1.3.3.]**. *Designatul* concretizează, așadar, relația determinată între o expresie lingvistică și o „stare de lucruri“, respectiv între semn și „lucrul“ denotat. El poate să corespundă unui semnificat (posibilității sale ca experiență delimitată la nivel conceptual) sau poate să se supună,

în egală măsură, unui proces de „transfer metaforic“. *Semnificatul*, apoi, reprezintă însăși posibilitatea de desemnare, drept conținut al unui semn dat într-o limbă și exclusiv prin intermediul limbii. Iar *sensul*, în calitate de conținut propriu al unui text, se situează dincolo de semnificat și desemnare, instituind, prin înglobarea acestora, un semn cu un conținut de ordin superior. Autonomia de principiu a nivelurilor limbajului și, implicit, a conținuturilor corespondente deschide, pe de altă parte, posibilitatea de a studia același fenomen unitar din trei perspective distincte tocmai pentru a obține, datorită complementarității și interdependenței acestora, în cele din urmă, o viziune de ansamblu neîndoielnic profitabilă și necesară în abordarea sistematică a altor forme de cultură. Tocmai de aceea, în corpusul lingvisticii ca știință generală, se cuvin delimitate trei (sub)lingvistici ale căror obiecte de studiu le reprezintă competențele amintite și conținuturile aferente, respectiv o lingvistică a *vorbirii*, una a *limbii* (tradițională) și una a *textului*. În cazul acesteia din urmă, Coșeriu distinge între „gramatica transfrastică“ și „adevărata lingvistică a textului“, al cărei obiect sunt textele care apar la un nivel autonom anterior oricăror distincții într-o limbă determinată.

Dincolo de nenumăratele nuanțări necesare în studiul unui domeniu atât de complex, ceea ce ne interesează, deocamdată, este conținutul pe care activitatea de vorbire prin discurs îl actualizează pe baza competenței expresive, i.e. *sensul*. Asemeni semnificatului lingvistic primar, sensul pornește, la rândul său, de la o intuiție, urmând să aducă existentul „lumii textuale“ (mediat, încă o dată, prin creativitatea primară a limbajului ca atare) la rangul de „obiect al reprezentării“, însă nu atât printr-o aprehensiune a unitarului indistinct, cât printr-o *comprehensiune* de natură poetic-hermeneutică.

II. Cea de a doua secțiune a tezei, *Note pe marginea tezei filosofice referitoare la identitatea între limbaj și poezie* [2.], face un pas mai departe, căutând să stabilească faptul că reexaminarea limbajului de pe poziții integraliste, sub auspiciile (sin)tezei fundamentale potrivit căreia, în toate aspectele sale, limbajul este *activitate de creație* „prioritară“ și bază a tuturor formelor culturii, nu doar facilitează, ci chiar *obligă* la o reevaluare a anumitor discursuri, raporturi și abordări culturale, între care, firește, mai cu seamă cele ce țin de domeniul artei literare și, în speță, al poeziei.

Dimensiune definitorie a existenței umane spirituale (și, ca atare, culturale), *poezia* devine ea însăși, pentru a da un **argument** [2.0.], unul dintre domeniile care, datorită „defrișărilor“ integraliste, refuză să mai fie percepută ca fenomen fie „facultativ“, fie „de la sine înțeles“. Coșeriu sugerează și, până la urmă, dovedește, în descendența unei notabile linii de gândire, că poezia este o realitate a cărei circumscriere poate fi pe cât de riguroasă, pe atât de convingătoare (fără a-și pierde, cu toate acestea, nici o clipă, pe de altă parte, caracterul de „mister“), o realitate în interiorul căreia elemente aparent disjuncte coexistă și se completează. Acest fapt e întărit cu deosebire de presupoziția *identității* între poezie și limbajul însuși din perspectiva a ceea ce numim *logos poetikos* în relație cu semanticitatea primară și, totodată, cu activitatea permanentă de (re)creație semantică.

Pentru a aborda identitatea „de esență“ între limbaj și poezie, e necesar, în opinia noastră, un capitol referitor la anumite **premise ale discuției** [2.1.], cuvenindu-se identificate, mai exact, o serie de încadrări menite să valideze însăși articularea problemei.

Acest fapt implică raportarea la un set de **conexiuni** [2.1.1.] preliminară, așa încât, în ideea unui studiu referitor la identitatea dintre limbaj și poezie din perspectiva orizontului hermeneutic pe care îl deschide lingvistica integrală și, cu precădere, lingvistica textului, un pas inițial de neocolit îl reprezintă examinarea premiselor filosofice de la care pleacă teoria coșeriană a limbajului. Deschiderile inerente ale subiectului trimit, apoi, la un alt domeniu crucial în fundamentarea unei asemenea cercetări, și anume metaforologia integrală, ale cărei coordonate de principiu au fost trasate de Mircea Borcilă pe baza „creației metaforice în limbaj“. Iar pe palierul hermeneuticii, trebuie menționat, totodată, caracterul cu necesitate *interdisciplinar* al acesteia, câtă vreme hermeneutica literară frecventează, după cum observă, bunăoară, Lucia Cifor, un orizont epistemologic cuprinzător, fie că e vorba despre discipline fundamentale precum filosofia, istoria, antropologia, fie că se raportează la disciplinele generale ale literaturii și ale limbii (lingvistica, istoria și critica literară, poetica etc.).

O a doua încadrare determinantă trimite la **universalile** [2.1.2.] lingvistice, i.e. noțiunile de maximă generalitate (tipuri, proprietăți sau relații apte să definească invariabilul într-un anumit sistem de referință) a căror funcție e aceea de a opera în calitate de concepte ireductibile ale gândirii filosofice și, totodată, ca realități asumate, axiomatice, ale domeniului supus examinării. Situându-se în planul

universalilor esențiale, Coșeriu pornește de la un sistem alcătuit din cinci asemenea realități prime în ceea ce privește limbajul: *creativitatea, semanticitatea, alteritatea, istoricitatea și materialitatea*. Asimilat, prin excelență, universaliei creativității, limbajul își revendică, ulterior, două dimensiuni funciare și specifice, respectiv obiectivitatea și intersubiectivitatea, corespondente, în termeni universali, semanticității și alterității. Doar constatând această triadă primară se vor putea abstrage sau deriva elementele secundare, adică istoricitatea și materialitatea, în măsură să circumscrie plener obiectul.

În sfârșit, la nivelul ideii generale de *poeticitate* [2.1.3.], schimbarea perspectivei investigaționale asupra lingvisticii, înțelegă acum ca „știință a culturii“, și noua definire a obiectului acestei discipline în termenii competenței lingvistice înțelegă drept virtualitate a limbajului în realitatea acestuia de activitate cognitiv-creativă obligă, din principiu, la o repunere în discuție a poeziei ca formă culturală. Cu atât mai mult, cu cât, în planul studiilor integraliste, o contribuție decisivă la clarificarea domeniului o va avea noțiunea de „competență metaforică“, pe care Mircea Borcilă o situează, „concentric“, pe filieră coșeriană și, apoi, blagiană, la un nivel secund, exponențial capacității sau cunoașterii de natură „intuitivă“, în virtutea căreia realizarea „actului lingvistic“ ca atare devine posibilă. Subiectul aparent superfluu al poeziei se (re)actualizează, prin urmare, cu necesitate.

Date fiind aceste premise, în virtutea cărora problema se cere repusă în discuție, un prim pas firesc îl reprezintă circumscrierea izvoarelor sale filosofice într-un capitol referitor la *identitatea de „esență“* [2.2.] între limbaj și poezie.

Ideea acestei identități își găsește, din punct de vedere filosofic și, deopotrivă, filologic, o primă expresie lămuritoare în teoria gnoseologică și epistemologia lui Giambattista Vico. În orizontul „științelor umaniste“, poezia, ca *limbă maternă a umanității* [2.2.1.], potrivit sintagmei croceene, este însuși limbajul la vârsta „izvorării“ sale, dând măsura umanității (a culturii) în perspectiva posibilităților infinite ale *logosului poetic*, cu care, pe fondul semanticității sale funciare, se identifică. Acolo unde activitatea creativă (*enérgeia*) rămâne în dimensiunea „absolută“ a unei „limbi sacre“, având a le fi „tălmăcită“ oamenilor (prin intermediul eroilor), vorbim, totodată, prin însăși natura lucrurilor, de ipostaza ideală a Poeziei ca act creator de lumi sau ca „limbaj al zeilor“. În acest univers de esență mitologică, numirea survine, deopotrivă, ca actualizare deplină.

G.W.F. Hegel surprinde, apoi, *vorbirea suficientă sieși în însuși conținutul ei* [2.2.2.] ca identică, la stadiul unei vârste ep(ope)ice, cu poezia. Ocupându-se de expresia poetică, Hegel face câteva deosebiri esențiale menite să sublinieze tensiunea permanentă între identitate și non-identitate la nivelul relației dintre limbaj și poezie. Adevăratul izvor al limbajului poetic nu rezidă, spune filosoful german, în selecția și potrivirea cuvintelor, ci în *felul* reprezentării. În ce privește reprezentarea poetică, așadar, se distinge un moment *originar* al poeziei când aceasta nu e încă scindată în extremele conștiinței obișnuite. Anterior datelor izolate, exterioare esențialului interior, precum și abstracțiilor, respectiv relațiilor dintre acestea, reprezentarea rămâne poetică doar câtă vreme aceste extreme rămân nescindate, situându-se între intuiția obișnuită și gândire. Izvorâtă din același trunchi genetic cu cel al reprezentării lingvistice, poezia pare să-și instituie, aici, propria reprezentare într-un stadiu *pre-logic* și, ca atare, devine identică limbajului. Hegel, va înțelege, cu toate acestea, în ultimă instanță (asemenea lui Coșeriu), că aceste două forme culturale derivă exponențial una din cealaltă, punând, totodată, bazele unei judecăți dialectice cu privire la această relație, o judecată din perspectiva căreia, pentru a reveni la *totalitate* (și, implicit, la identitatea originară), expresia „relativă“ a intuiției mundane tinde să se desăvârșească într-o expresie de nivel superior integratoare și transgresivă.

Pe fundalul actualizărilor conceptuale decisive invocate în discuția privitoare la raportul dintre limbaj și poezie, Martin Heidegger *expune și propune un proiect poetic al adevărului* [2.2.3.]. Filosoful din Freiburg reia, meditănd asupra originii operei de artă, tema complementarității ființă-ființare pentru a o instala în cadrul unei judecăți estetice de proiecție ontologică. Dacă esența artei este Poezia, conchide Heidegger, esența Poeziei devine „ctitorire a adevărului“, o edificare, pe de altă parte, cu neputință în afara structurării lingvistice. Vorbind despre „ctitorire“ ca *dăruire, întemeiere și început*, el trimite la „edificiul“ limbajului ca punere în existent a *posibilității* adevărului ce urmează să-se-pună-pe-sine-în-operă. Act creativ de sinteză a unei forme semnificative cu materia sa semnificantă, limbajul devine, la rândul lui, „materie“. Exaltată, iar nu estompată, în operă, această materie semnificantă de rang superior (întrucât conține deja o lume structurată) capătă, prin sens, „forma“ unei noi lumi pe care o *începe* cu un salt (*Sprung*) prin mijlocirea căruia irumpe adevărul. Acest salt e menit să *aducă* din proveniența esenței în ființă, devenind *salt originar (Ursprung)* al artei înseși. Activitatea poetică, în calitate de

ctitorire a ființei împlinită cu ajutorul cuvântului, sintetizează, expunându-le și propunându-le esența, atât limbajul, cât și poezia ca activități de „cunoaștere“ prin creație *prioritare din punct de vedere ontologic*. Dacă limbajul (*Sprache*) structurează o lume delimitându-i posibilitățile și îmbogățind, prin determinările sale ulterioare, ființarea culturală, poezia (*Poesie*) îl fructifică, în contextului întregului său ansamblu de achiziții, căutând să-i aproximeze și să-i instituie potențialitățile până la plenitudinea principiului său original activ în Poezie (*Dichtung*) ca esență a artei în calitatea acesteia de punere-de-sine-în-operă-a-adevărului. O discuție pe marginea identității între limbaj și poezie își pierde, de aceea, validitatea bivalentă și se cere repusă în procesualitatea triadică *limbaj-poezie-artă*. În acest cadru, vom vorbi în permanență, nu atât de identitate, cât despre un act de *identificare* a limbajului cu Poezia prin intermediul poeziei ca modalitate de aproximare a tensiunii între relativ și absolut în orizonturile și cu resursele înseși ale celor două sfere din care izvorăște.

Pornind de la principiul *homo nascitur poeta* [2.2.4.], Benedetto Croce abordează, în orizontul fundamentelor ontologice ale propriului sistem de gândire, și aspectul hotărâtor al limbajului, pe care îl subsumează aceluiași concepte definitorii de natură să instituie poezia ca act spiritual „prioritar“. Croce își asumă sarcina de a clarifica o sumă de termeni constitutivi relației dintre limbaj și artă, între care primordială este *intuiția*. Intuiția ar fi, potrivit filosofului italian, actul de *cunoaștere* preconceptuală prin intermediul căruia *materia* se supune *senzației* nemijlocite pentru ca, ridicată pe calea unei *imagini* la statut de *reprezentare*, aceasta să capete *formă* în cadrul unui proces de semnificare unde unui conținut de conștiință astfel dobândit i se atașează o *expresie* pre-logică și categoric necesară oricăror distincții conceptuale. Cunoașterea intuitivă, cu alte cuvinte, devine astfel cunoaștere expresivă. Regăsim, aici, o foarte bună modalitate de a spune, deci, că avem de a face cu *un act de cunoaștere prin creație*. Ulterior momentului creației „absolute“ a intuiției-expresie (unde limbajul și poezia sunt identice întrucât expresia poetică leagă particularul de universal asemeni limbajului, care delimitează, în captarea unitarului, o posibilitate infinită), are loc, însă, o inevitabilă relativizare datorată intersubiectivității. Altfel spus, dacă limbajul și poezia coincid în momentul prim și ideal de creație apare, pe fundalul reducățiilor funcționale ale limbajului, literatura ca for de actualizare (prospectiv plenară) a mecanismelor sale creative interente. Așa încât, dacă Heidegger propunea reorientarea discuției dinspre limbaj spre poezie,

căutând să elucideze natura limbajului prin esența expresiei poetice pe baza unei relații triadice mai curând decât a uneia biunivoce (i.e. *Sprache – Poesie – Dichtung*), Croce revine, în principiu, pe cât ni se pare, cu un proiect similar în intențiile sale de profunzime, unde expresia, rămânând, în spirit croceean, unitară ca esență, își distinge componentele active în *expresie lingvistică – expresie literară – expresie poetică*, configurând adevăratul obiect al unei cercetări probe în câmpul „enigmatic” al identității dintre limbaj și poezie.

În loc de concluzie [2.3.], putem spune că marele câștig al discuției pe marginea identității între limbaj și poezie (în contextul hotărâtoarelor deschideri ale lingvisticii integrale și, mai cu seamă, ale hermeneuticii sensului propuse de lingvistica textului) este, în cele din urmă, acela că, inacceptabilă fiind în domeniul fenomenalității, ea pune în temă adevărata dinamică a relației dintre limbaj și artă (între relativ și absolut), respectiv aceea a unei procesualități de *identificare* a limbajului cu Poezia pe calea artei poetice – dovadă limpede a faptului că limbajul este, în esență și ca proiect, poetic (fiind el însuși explicat prin Poezie) și că, pe de altă parte, literatura (poezia, cu deosebire) nu reprezintă nicidecum un simplu discurs cultural facultativ, cât unul necesar și, tratat cu aplecarea cuvenită, profund revelatoriu în „economia spiritului”.

III. A treia secțiune, *Despre limbaj și poezie în orizontul autonomiei lor funcționale* [3.], invită, după cum observăm în *introducere* [3.0.], pe baza tezelor coșeriene, la stabilirea unor modalități de *încadrare* a obiectului într-o sumă de perspective menite să-i pună, pe de o parte, în evidență legitimitatea „metafizică” (câtă vreme identitatea în discuție există, fără doar și poate, în planul creativității ca *enérgeia*) și, pe de alta, să-l circumscrie în contextul unei procesualități inevitabil relative. Dacă au fost deja approximate câteva coordonate ale identității „de esență” („originare”) între limbaj și poezie, rămâne acum ca, în acest orizont, să surprindem, în datele lui generale, procesul de *identificare* ale cărui premise socotim că au fost stabilite și căruia i se supune, în opinia noastră, adevărata dinamică a acestei relații.

Capitolul *Limbaj [relativ] ⇔ poezie „relativă”* [3.1.] pornește de la reafirmarea dimensiunii intersubiective a limbajului, în virtutea căreia limbajul și poezia *nu sunt identice*. Cele două forme fundamentale de cultură își au propriile funcții și finalități, iar argumentul hotărâtor în acest sens este dat, potrivit lui Eugeniu Coșeriu, de faptul că, înainte de toate, „limbajul nu este absolut”.

Revenind asupra universalilor *semanticitate și alteritate* [3.1.1.], vom observa, îndrumați de Coșeriu, că, din perspectiva filosofiei limbajului, vorbim despre două dimensiuni constitutive interdependente sau două direcții de gândire precumpănitoare prin însăși realitatea aspectelor sub care este perceput limbajul: 1) raportul între limbaj și esența lucrurilor, respectiv 2) problema intersubiectivității limbajului. Pe de o parte, venind dinspre Heraclit, Platon și Aristotel, se poate conchide că orice expresie este semantică, însă nu toate expresiile implică aceleași determinări ulterioare întrucât limbajul este anterior distincției înseși între adevăr și neadevăr sau între existență și inexistență. Pe de alta, fructificând observațiile unor filosofi precum Sf. Toma, Juan Luis Vives, M. Merleau-Ponty, Guido Calogero, John Dewey, Martin Heidegger și, mai cu seamă, Wilhelm von Humboldt, Coșeriu subliniază faptul că, atâta vreme cât limbajul conferă, fără doar și poate, ființă lucrurilor, el se prezintă, ca dimensiune obiectivă, doar individului empiric, supunându-se, deci, unei drastice reducții funcționale. Alteritatea și determinările ulterioare (reductive) ale *logosului semantic* situează, prin urmare, limbajul pe un plan cu totul distinct în raport cu ideea de creativitate „absolută“ (i.e. artistică).

Ca formă culturală întemeietoare, însă, limbajul își manifestă propensiunea creativă (și, implicit, natura de activitate spirituală pe care caută în permanență să o recupereze) și (sau tocmai) în planul alterității. *Creația metaforică în limbaj* [3.1.2.] derivă din însuși *fundamentul epistemologic* al științei limbajului redefinit de Coșeriu. În contextul celor două coordonate conceptuale definitorii pe care le circumscrie Mircea Borcilă, cea *cognitivă* și cea *a caracterului creator*, creativitatea lingvistică și, ulterior, cea „poetică“ își găsesc o dimensiune unificatoare în *metaforă*, unde cercetătorul clujean identifică un mod de *cunoaștere* și, ca atare, o *competență* de natură metaforică. Dacă poezia (principiul poetic) nu are alteritate, limbajul creează inclusiv posibilitatea acesteia de „ființare“ în discurs, structurându-i, prin *metasemie*, în speță, un „semnificat“ a cărui rațiune este tocmai *quidditatea* creativității umane în genere. Poezia este – în planul sensului – modalitatea limbajului de a atrage atenția asupra faptului că, prin instituția acestuia, umanitatea este fundamental culturală și, astfel, creatoare în esența ei cognitivă.

Acest lucru devine, în plan semiotic, cu putință prin *actualizarea relațiilor semnice* [3.1.3.]. În procesul de creație a sensului ca desfășurare a activității cognitive, un rol fundamental îl joacă relațiile pe care semnul lingvistic le instituie conform funcțiilor predominante ale limbajului. Luând ca punct de plecare *modelul*

instrumental propus de Karl Bühler, Coșeriu observă că există o serie de alte relații ale semnului care se cuvin actualizate: cu alte semne (semne individuale, grupuri sau categorii de semne și întregul sistem de semne), cu semnele existente în alte texte (ca în cazul discursului repetat sau idiomatic și al paremiologiei), cu „lucrurile“ (dată fiind funcția icastică a acestuia) și cu „cunoașterea lucrurilor“ (unde sunt circumscrise cadrele pe care le avansează, prin operațiile de determinare, lingvistica vorbirii). Câtă vreme Bühler nu distinge cu claritate între funcțiile semnului „în limbă“, adică în semnul virtual, și cele ale semnului „în text“, adică ale semnului realizat, toate aceste relații, care nu se lasă în mod direct reduse la funcția reprezentativă, se cuvin recuperate sub specia a ceea ce Coșeriu numește *evocare*. Evocarea contribuie în mod covârșitor, prin plurivocitate, la „îmbogățirea“ limbii, iar sensul derivă tocmai din această combinație a funcțiilor bühleriene cu evocarea.

În acest stadiu, e necesar, spunem noi, un *interludiu: „schimbarea“ lingvistică [3.1.4.]*. Limbajul, potrivit lui Coșeriu, trebuie înțeles ca aparținând lumii culturii și libertății (în sensul distincției kantiene între *natură* și *cultură* sau *necesitate* și *libertate*). Activitățile productive intenționale (arta, știința, filosofia, etc.) nu sunt, în mod esențial, atât „productive“, cât „creative“. „Schimbarea“ lingvistică nu poate fi, în realitate, decât *facere* a limbii și, ca atare, în procesul de naștere a unui nou fapt de limbă, fenomenul „substituit“ reprezintă însuși materialul („cauza materială“) a noii creații. În contextul înțelegerii limbajului ca *energeia*, nu vorbim despre „schimbare“, ci despre o permanentă „naștere“ a limbajului menită să conducă, drept urmare, la construcția istorică a limbilor.

Teza noastră identifică, aici, o zonă de *intersecție [3.1.5.]*. Pe fundalul alterității inerente limbajului ca structurare și mediu de situare istorică în planul „orizontal“ al culturii *relative* (din perspectiva condiționărilor pe care le comportă statutul constitutiv relațional al activităților umane), devine evidentă o tendință perpetuă de recuperare a unei creativități esențiale prin mijloace și mecanisme specifice. Premisele tranziției de la limbajul „relativ“ la poezia, spunem noi, „relativă“ în ceea ce reprezintă ea, pe de o parte, ca moment secund al căii semiotice de identificare și, pe de alta, ca moment prim al căii „literare“ sunt perfect circumscrise de Coșeriu în corolarele ideii de *evocare*. Această sinteză e dată, în ultimă instanță, de constatarea potrivit căreia, dincolo de reducții, *limbajul, ca atare, este, în esența sa, de natură poetică*. Limbajul, cu alte cuvinte, își creează, de fapt,

toate condițiile pentru a intra într-un proces de *absolutizare* (sau, mai exact, pentru a întreține o permanentă tensiune între „relativ“ și „absolut“).

Pe fundamentul creativității lingvistice, trecerea, în procesul de identificare a limbajului cu poezia, de la finalitatea „relativă“ la cea „absolută“, implică o funcție distinctă. Capitolul *Poezie „relativă“ ⇔ limbaj „absolut“* [3.2.] urmărește ideea potrivit căreia limbajul își descoperă, în fapt, un nivel, o competență și un conținut proxime propriului demers de „absolutizare“. Inaugurând o cale „literară“ (poetică în sensul artei cuvântului), limbajul se supune, inevitabil, unei noi semiotizări apte să delimiteze posibilitatea infinită a intuiției unor lumi „alternative“ specifice subiectului absolut.

Pătrundem, astfel, pe teritoriul de confluență epistemologică a ceea ce Eugeniu Coșeriu a statuat drept *lingvistică a textului*, sferă în care, dincolo de stadiul așa-zis „transfrastic“, complexitatea fenomenului textual obligă studiul lingvistic la a-și redefini coordonatele în perspectiva unei *hermeneutici a sensului* și studiul poetic, mai ales, la o fundamentare în solul prioritar al creativității lingvistice.

O lingvistică a sensului trebuie să recunoască, mai întâi, potrivit lui Coșeriu, că textul reprezintă un plan autonom al sferei lingvistice. *Autonomia planurilor lingvistice* [3.2.1.] presupune, tocmai de aceea, mai întâi, un *plan al vorbirii în general* [3.2.1.1.], unde se constată acele fenomene comune, indiferent de limba istorică, întregii activități de vorbire. Acest plan universal implică o competență particulară, *elocutională*, al cărei grad de realizare e dat de *congruență*, precum și o funcție specifică cu o valoare generală de conținut sub specia *designatului*. Este vorba, apoi, despre *planul limbii* [3.2.1.2.], care, în virtutea evidenței, nu necesită numai decît o legitimare aparte. Important este să reținem că, spre deosebire de competența elocutională universală, dispunem, în acest caz, de o competență *idiomatică*, asimilată prin tradiție, al cărei grad de realizare se confirmă prin *corectitudine* și a cărei specie de conținut se recunoaște în *semnificat*. În ce privește *planul textului* [3.2.1.3], Coșeriu propune o serie hotărâtoare de motive pentru care textul nu poate fi considerat pur și simplu un fenomen al limbii istorice. În virtutea acestor considerente, vom putea observa deja că limbajul caută să-și asume o funcție creatoare distinctă în raport cu cea de desemnare prin creația semnificativă propriu-zisă. În acord cu legitimările propuse de lingvistul român, planului textual autonom îi corespunde, în egală măsură, o competență specifică, și anume cea *expresivă*, realizată conform gradului de *adecvare* (apropriere). Planul textului se legitimează,

în ultimă instanță, datorită conținutului cu care operează, în discurs, competența expresivă. Dacă funcțiile limbajului, ale vorbirii în general, menite să desemneze obiecte și stări de fapt în lume instituie un *designat*, iar ceea ce se poate exprima ca atare prin intermediul unei limbi determinate se structurează ca *semnificat*, complexul de conținuturi date exclusiv în calitate de conținuturi textuale, afirmă Coșeriu, va fi *sensul*.

Din perspectiva *sensului* [3.2.2.], trebuie să reținem că nu este vorba, firește, despre o independență propriu-zisă a acestor planuri lingvistice. Fie că ne referim la realitatea extralingvistică ori la universurile supraidiolingvistice, avem pe mai departe de a face cu fenomene tributare limbajului în integralitatea acestuia. Autonomia acestor planuri derivă tocmai din legitimarea unor valori de conținut întemeiate pe funcții de ordin lingvistic. Pentru a depăși dimensiunea limbajului, ar fi nevoie de o nouă intuiție și, la urma urmei, de o nouă „lume“.

Al doilea raport semiotic [3.2.2.1.] presupune, așadar, că, dincolo de și prin structurarea idiolingvistică, procesul de interpretare a oricărui act de vorbire la nivel discursiv (de la enunțul elementar la operele literare) trebuie să pornească de la constatarea unui raport distinct față de cel semnic primar. În mod analog distincției saussuriene între *semnificant* și *semnificat*, se poate opera, la nivelul *semnului textual*, o dihotomie similară: semnificatul și designația constituie laolaltă *semnificantul textual*, în vreme ce sensul constituie *semnificatul textual*. Semnele lingvistice au un semnificat prin care delimitează posibilitatea unui designat care se referă la o instanță extralingvistică. Această stare de fapt reprezintă, la rândul ei, pe un plan semiotic superior (exponențial), expresia unei unități de conținut superior, respectiv *sensul*.

Realizarea discursivă a limbajului implică, apoi, o serie de relații în jurul reprezentării semnifice apte să contribuie, potențial, la construcția sensului. În contextul distincției între funcțiile semnului „în limbă“ și cele ale semnului „în text“, Coșeriu a surprins un întreg complex de relații prin intermediul cărora semnul funcționează ca atare în actul lingvistic, sintetizându-le în perspectiva noțiunii de *evocare* [3.2.2.2.]. Pe lângă *situație*, *regiune* și *context*, *universul de discurs* vine să completeze, ca un al patrulea cadru, actualizarea evocativă, definindu-se drept sistem universal de semnificații căruia îi aparține un discurs menit să-i determine validitatea și sensul. Evocarea contribuie în mod semnificativ la îmbogățirea limbii și, prin ea, devine manifestă o plurivocitate, care, departe de a genera, pur și simplu,

ambiguitate, e în măsură să pună în valoare un incalculabil potențial lingvistic. Sensul derivă, prin urmare, din combinația funcțiilor primare ale semnului cu evocarea. Câtă vreme, însă, evocarea intră sub specia *funcției semnifice*, textul operează cu o *funcție textuală*. Tocmai de aceea, în cazul unui text, Coșeriu observă că fundamentale sunt *cadrele* și, mai cu seamă, în ceea ce privește ideea acestei teze, *universul de discurs*.

În pofida a ceea ce implică, prin urmare, așa-numita „stilistică a devierilor“, Coșeriu vede funcția textuală ca pe o *deviere a „devierii“ în plenitudinea funcțională a limbajului* [3.2.2.3.]. Dat fiind că (a) toate relațiile semnifice țin de vorbire în general și că (b) ele apar în deplina actualizare a limbajului poetic, (c) limbajul poetic nu poate fi o modalitate a uzului lingvistic între altele, ci trebuie înțeles ca *limbaj prin excelență* odată ce doar în el se constată deplina manifestare a tuturor potențialităților lingvistice. Acest fapt înseamnă (d) că, pentru a determina limbajul poetic, nu se poate izola o „funcție poetică“ *între altele*, întrucât (e) în limbajul poetic trebuie observat limbajul în deplina sa funcționalitate. Poezia – literatura ca artă – reprezintă locul de manifestare a *plenitudinii funcționale a limbajului*.

E necesară, prin urmare, o „funcție“ transgresivă, pe care limbajul o capătă în *universul de discurs al căii literare* [3.2.3.] sau al „fanteziei“. Pe de o parte, limbajul creează posibilitățile de delimitare conceptuală a lumii ca atare, iar, pe de alta, date fiind premisele unui permanent proces de transfer semnificativ prin natura sa fundamental metaforică și pe calea manifestării sale ca activitate de vorbire la nivelul discursului (prin posibilitatea sensului), el inaugurează un nou „univers“ (de „lumi posibile“). În termenii lucrării de față, vom spune că, din perspectivă funcțională, limbajul nu poate fi identic cu poezia dat fiind că, (1) la un prim palier, aceasta din urmă este *text* și implică autonomia sensului față de semnificat și designat, iar apoi, (2) la un palier secund, că este *text artistic*, unde adaugă tuturor relațiilor actualizarea unui raport superior, respectiv acela între *relativ* și *absolut*, ceea ce implică autonomia sensului *poetic* față de ceea ce numim sens *lingvistic*. Pentru ca limbajul, în plenitudinea sa funcțională sau *prin excelență*, să devină cu adevărat poetic (depășindu-și statutul relativ), el va avea nevoie, prin urmare, de o funcție suplimentară al cărei conținut să devină un sens așa-zis „absolut“, o funcție, firește, de natură *translingvistică* (dar facilitată prin *intermediul* planurilor autonome ale

limbajului și, mai cu seamă, al celui textual, unde sensul deschide posibilitatea hermeneutică) prin însăși definiția ei *metaforică* (sau *metasemică*).

Pornind de la concepția filosofică blagiană a „dubletelor orizontice“, Mircea Borcilă vine în sprijinul ideii potrivit căreia, deși situat pe un plan autonom, limbajul caută să se identifice (recuperându-și „energia“ originală) cu poezia într-un proces de ***încapsulare orizontică*** [3.2.3.1.]. Pe trunchiul celor două funcții distinse de Blaga, respectiv cea „plasticizantă“ și cea „revelatoare“, o primă altoire a concepțiilor coșeriană și blagiană survine în definirea funcției metaforice I. Explicația fenomenului metaforic nu se mai regăsește, astfel, nici în domeniul anumitor factori psihologici sau sociologici și nici într-un oarecare uz lingvistic (retorico-stilistic, bunăoară) determinat de acești factori. Un pas determinant, mai apoi, în fundamentarea unei autentice poetici a culturii, notează Mircea Borcilă, constă în definirea celei de-a doua funcții metaforice situate în sfera translingvistică a creativității *poetic-culturale*. Teoria unei asemenea „funcții revelatoare“ se corelează din nou, coeziv, cu integralismul coșerian, mai cu seamă sub aspectul disocierii funcționale între limbaj și poezie ca, pe de o parte, activitate a subiectului „relativ“ și, pe de alta, act creator de lumi „posibile“ specific subiectului „absolut“.

Dacă poezia trebuie interpretată drept „***absolutizare***“ a limbajului [3.2.3.2.] în planul sensului textual, potrivit lui Coșeriu, vom reține termenul *absolutizare* sub specia lui *verbală* (acțiunea de a absolutiza și consecințele acesteia), ca proces similar, în ultimă instanță, ideii de *identificare* între limbaj și poezie sau, altfel spus, între subiectul relativ și cel absolut. În condițiile în care limbajul își creează instrumentul de „interpretare“ a acestei lumi delimitându-și un plan autonom la nivelul expresiei, pentru a se „absolutiza“, însă, el se autonomizează *în raport cu sine însuși* și-și redefinește întregul „univers de discurs“. E important să reținem, prin urmare, că această trecere are loc din perspectiva unei a doua accepțiuni sau a unui plan secund al sensului. Al doilea raport semiotic ar implica, suntem de părere, o dublă *posibilitate*: sensul I, „orizantal“, ca potențialitate a semnului (semnificat + designat în contextul funcției reprezentative și a complexului evocativ) și, abia apoi, un sens II, „vertical“, ca posibilitate a întreg setului de factori lingvistici și, implicit, a sensului I *cu condiția* ca acesta să implice o transgresare, respectiv suspendare a „faptelor“ în orizontul unei lumi „alternative“. Acestei lumi i-ar fi caracteristic inclusiv un nou nivel de autonomie pe care îl instituie, de această dată, *libertatea* (înfinită) a unui subiect „absolut“ independent de relații și, prin urmare, de orice

circumscriere „relativă“ (un sens *Ib*, artistic, altfel spus, prin opoziție cu sensul *Ia* al creației semantice textuale în planul limbajului).

Zona liminară pe tărâmul căreia se petrece „disputa“ între planul relativ și cel absolut (unde limbajul se exponențializează până la a adopta o prezumtivă nouă „normă“ divergentă în raport cu cea confirmată prin aspectul idiomatic al vorbirii în plan intersubiectiv) ține de ***tensiunea relativ ↔ absolut în universul de discurs al imaginației*** [3.2.3.3]. Universurile de discurs sunt, potrivit lui Coșeriu, *universuri de cunoaștere* corespondente anumitor moduri cognitive fundamentale în activitatea culturală: (a) al *experienței comune*, (b) al *științei*, (c) al *fanteziei* (sau imaginației) și (d) al *credinței*. Acestor modalități de cunoaștere le corespund, în sinteză, trei domenii sau „lumi“: (1) *o lume a necesității și cauzalității*, (2) *o lume a libertății și a finalității*, respectiv (3) *o lume a credinței*. Universului de discurs al „fanteziei“ sau creativității poetice (particularizat, în cazul nostru, la literatură) i se apropiază prin excelență conținutul limbajului la nivelul autonom al sensului. Am văzut, însă, că sensul oricărui discurs creativ prezintă el însuși două planuri autonome conform unei funcții „plasticizante“, mai întâi, și, apoi, conform uneia „revelatorii“ legând, într-un proces de încapsulare, lingvistica textului de o poetică *transexpresivă* a culturii. Pe fundalul acestor „lumi“ radical diferite (până la incompatibilitate), când „sensul derivat din semnificații“ caută, în actul de creație poetică, să se exponențializeze, prin dinamica procesului metaforic, la „sensul transcendent semnificațiilor“ pentru a se „absolutiza“, se iscă, prin firea lucrurilor, o tensiune insolvabilă câtă vreme nu survine un „salt“. Un salt deopotrivă „originar“, dacă vrem, însă care constituie, în cele din urmă, însăși rațiunea întregii dialectici a relației dintre limbaj și poezie.

Este vorba, în esență, despre ceea ce Mircea Borcilă numește *articulare a sensului* în configurarea „poeziei discursive“, un proces precumpănitor intratextual de natură să illustreze concret relația „conflictuală“ dintre aceste „lumi“ sau „domenii de cunoaștere“. „Disputa“ se regăsește, inițial, în momentul *diaforic*, de constatare a unei disjunții aparent ireconciliabile între două „lucruri“ ale lumii „reale“, când două câmpuri referențiale intră într-o *tensiune ireductibilă* (pe fondul unei dizanalogii accentuate) în raport cu fundalul cunoașterii lumii (date). Acestuia îi urmează un moment strategic *endoforic* apt să sondeze posibilitățile de mediere a acestei tensiuni prin accentuarea analogiilor și o eventuală *suspendare* a ei. Pentru ca, în cele din urmă, să se producă un moment *epiforic*, unde „coliziunea“ dintre câmpurile referențiale (I și II) se rezolvă prin *proiecția* unui câmp III al unei lumi

„posibile-imposibile“, unde construcția de sens își atinge polul maximal, specific exclusiv textelor de tip poetic.

Triada *limbaj relativ – poezie relativă – limbaj absolut* va fi definită, spunem noi, până la urmă, de o ***intersecție în puncte de fugă*** [3.2.4.]. În contextul în care limbajul și poezia sunt, fără îndoială, două dimensiuni autonome ale creației culturale, cu funcții și conținuturi distincte (*semnificaționale*, pe de o parte, și *transsemnificaționale*, pe de alta) și, deci, non-identice, nu se poate nicidecum trece cu vederea relația lor de intimă *interdependență* sau de *intersecție* fundamentală: mai întâi că limbajul este cel care creează *posibilitatea* sensurilor (atât I, cât și, mai ales II) și, apoi, că poezia însăși este care determină, ca *enérgeia*, potențialul creativ al limbajului drept activitate de cunoaștere, proiectând un orizont cultural menit să nască în forul spiritual al subiectului relativ o propensiune transgresivă spre imaginea ideală a unui subiect absolut. Reperul se reduce (sau se actualizează), în acest caz, la un pe cât de iluzoriu, pe atât de real *punct de fugă*.

Teza noastră se încheie, de fapt, cu o deschidere. ***În loc de concluzie: Viziunile lui Quijote sau câte Spanii sunt posibile*** [3.3.] slujește ca aproximare a unor necesare dezvoltări aplicative ale hermeneuticii, teoriei și criticii literare din perspectiva achizițiilor integralismului coșerian și a poeziei integrale de orientare metaforologică (ca antropologie culturală) configurate în cadrul ei conceptual de Mircea Borcilă.

Luându-l drept reper pe Don Quijote ca personaj al romanului lui Cervantes, ca „eu liric“ al uneia dintre lumile poetice blagiene și, deopotrivă, ca întruchipare plastică sugestivă a „iluziilor optice“ plăsmuite de Octavio Ocampo, vom spune că el se situează dintru început într-o lume *paralelă*. Altfel spus, Spania lui Alonso Quixano nu este nicidecum (deocamdată) și Spania lui Quijote. Devine limpede, credem noi, că imaginea de ansamblu, a *personajului* este, în toată realitatea ei, o *proiecție*, o „articulare“ a unei alte lumi, unde, pe fundalul suspendării „faptelor obișnuite“, „norma“ devine libertatea însăși. În acest *sens* se coagulează Don Quijote în prim-plan. Și tot în acest *sens* ne oferă el și *intersecția* inerentă aspirației de a reuni aceste două planuri (incompatibile din punct de vedere logic și pragmatic). Cele două Spanii, cea de „piatră“ și cea „albastră“ din poemul lui Blaga, una a monotoniei și celalaltă a libertății, par să nu se întâlnească niciodată. Și, totuși, *ne aflăm în același tablou*. În ultimă instanță, nu sunt decât *punctele de fugă* ale

ingeniosului (născocitorului, spiritualului), dar nu mai puțin ingenuului hidalgo Quixano, *această faptură atât de necesară libertății lui Quijote.*

Bibliografie

- *** – *Un lingvist pentru secolul XXI*, Chișinău, Ed. Știința, 2002; Materiale ale Colocviului Internațional „Filologia secolului XXI“;
- *** – *Meridian. Lucian Blaga în lumină 9*, Cluj-Napoca, Ed. Cărții de Știință, 2009; Ediție îngrijită de Mircea Borcilă, Irina Petraș și Horia Bădescu;
- Aristotel – *Metafizica*, București, Humanitas, 2001; Traducere, comentariu și note de Andrei Cornea. Id., Editura Academiei, 1965; Traducere de St. Bezdechi; Studiu introductiv și note de Dan Bădărău;
- Aristotel – *Despre interpretare*, București, Ed. Științifică, 1957; Traducere de M. Florian;
- Blaga, Lucian – *Poezii*, București, E.P.L., 1967; ediție îngrijită și adăugită de George Ivașcu;
- Blaga, Lucian – *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Humanitas, 1994;
- Blaga, Lucian – *Artă și valoare*, București, Humanitas, 1996;
- Blaga, Lucian – *Zări și etape. Aforisme, studii, însemnări*, București, Humanitas, 2003;
- Boc, Oana – *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2007;
- Borchert, Donald (ed.) – *Encyclopedia of Philosophy* (2nd edition), MacMillan Reference USA, 2005;
- Borcilă, Mircea – *Lingvistica integrală și fundamentele metaforologiei*, extras din „Dacoromania“, Editura Academiei Române, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu“, serie nouă, VII-VIII, 2002-2003;
- Borcilă, Mircea – *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, extras din „Revista de filosofie“, Ed. Academiei Române, Tomul XLIV, Nr. 1-2, ianuarie-aprilie, 1997;
- Bühler, Karl – *Theory of Language. The Representational Function of Language (Foundations of Semiotics)*, Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamin's Pub. Co, 1990; translated by Donald Fraser Goodwin in collaboration with Achim Eschbach;
- Carr, H. Wildon – *The Philosophy of Benedetto Croce*, London, Macmillan and Col, Ltd, 1917.
- Cassirer, Ernst – *Symbol, Myth, and Culture. Essays and Lectures of Ernst Cassirer 1935-1945*, New Haven-London, Yale University Press, 1979; edited by Donald Phillip Verene;
- Cassirer, Ernst – *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, București, Humanitas, 1994; traducere de Constantin Coșman;
- Cassirer, Ernst – *Filosofia formelor simbolice*, Volumul I: *Limbajul*; Pitești, Editura Paralela 45, 2008; Traducere din limba germană de Adriana Cîntă;
- Castillo, Jesús Martínez del – *Las relaciones lenguaje-pensamiento o el problema del logos*, Madrid, Editorial Biblioteca Nueva, S.L., 2010;
- Călinescu, G. – *Principii de estetică*, Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1974; ediție îngrijită și prefațată de Al. Piru;
- Cervantes Saavedra, Miguel de – *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha*, București, Ed. Minerva, 1987; traducere de Ion Frunzetti și Edgar Papu; traducerea versurilor și note de Ion Frunzetti; prefață de G. Călinescu; tabel cronologic de Edgar Papu;
- Cifor, Lucia – *Principii de hermeneutică literară*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza“, 2006;
- Coșeriu, Eugeniu – *Sistem, normă și vorbire*, 1952/2004; cap. VI *Schiță a unei teorii coerente a vorbirii și a formalizării sale*, în *Teoria limbajului și lingvistică generală*.

- Cinci studii*, București, Ed. Enciclopedică, 2004; Ediție în limba română de Nicolae Saramandu;
- Coșeriu, Eugeniu – *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*, 1955/2009; Traducere din limba spaniolă de Constantin Dominte, revizuită de Nicolae Saramandu; în *Omul și limbajul său, Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*; Antologie, argument și note de Dorel Fînar; Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Creația metaforică în limbaj*, 1956/2009; Traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Logicism și antilogicism în gramatică*, 1956/2009; Versiune comparativ-cumulativă de Nicolae Saramandu et al; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Limbajul și înțelegerea existențială a omului actual*, 1967/2009; Traducere de Mihaela Pohoată, Ramona Pohoată și Dorel Fînar; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Omul și limbajul său*, 1968/2009; Versiune comparativ-cumulativă de Dorel Fînar; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Teze despre tema „limbaj și poezie“*, 1971/2009; Traducere de Dorel Fînar cu colaborarea autorului; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Universalitățile limbajului și universalitățile lingvisticii*, 1974/2009; Versiune comparativ-cumulativă de Lavinia Seiciuc; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Nu există schimbare lingvistică*, 1983/2009; Versiune comparativ-cumulativă realizată de Dorel Fînar; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Competența lingvistică. Ce este ea în realitate?*, 1985/2009; Traducere din limba engleză de Georgeta Rață; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Limbajul între φύσει și θέσει*, 1988/2009; Traducere din germană de Ana-Maria Prisăcaru și Eugen Munteanu; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Semn, simbol, cuvânt*, 1992/2009; Traducere din limba germană de Eugen Munteanu; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Limbajul: diacriticon tes ousias. Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*, 2001/2009; Traducere de Dorel Fînar și Nicoleta Moroșan; *Argument*; în *Omul și limbajul său*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Filozofia limbajului*, în *Prelegeri și conferințe*, supliment al publicației *Anuar de lingvistică și istorie literară*, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A, Lingvistică; Institutul de Filologie Română „A. Philippide” Iași;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Competența lingvistică*; în *Prelegeri și conferințe*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Limbajul poetic*; în *Prelegeri și conferințe*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Creativitate și tehnică lingvistică. Cele trei niveluri ale limbajului*, în *Lecții de lingvistică generală*, Ed. Arc, 2000; Cuvânt înainte de Mircea Borcilă; Traducere de Eugenia Bojoga;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Limba funcțională*; în *Lecții de lingvistică generală*, ed. cit.;
  - Coșeriu, Eugenio – *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso*; Edizione italiana a cura din Donatella Di Cesare; Roma, Carocci Editore, 2001 (1997); ap. *Textlinguistik. Eine Einführung*, J. Albrecht, Tübingen, 1980;
  - Coșeriu, Eugenio – *Prolusione. Orationis fundamenta: La preghiera come testo*. Atti del Congresso Internazionale „Orationis Millennium”, L’Aquila, 24-30 giugno, 2000. A cura din Giuseppe de Gennaro S.I., Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Filozofia limbajului*, în *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, Extras din „Fonetică și Dialectologie”, XX-XXI, 2001-2002; Ed. Academiei Române, București, 2004;
  - Coșeriu, Eugeniu – *Epistemologia lingvisticii*, în *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, ed. cit.;

- Coseriu, Eugenio – *Dieci tesi a proposito dell'essenza del linguaggio e del significato*, în *Il linguaggio e l'uomo attuale. Saggi di filosofia del linguaggio*, Verona, Edizioni Centro Studi Campostrini, 2007;
- Coșeriu, Eugeniu – *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*; Ediție nouă, augmentată de Jörn Albrecht, cu o remarcă preliminară de Jürgen Trabant; Versiune românească și indice de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu; Cu o prefață la ediția românească de Eugen Munteanu; București, Ed. Humanitas, 2011;
- Croce, Benedetto – *Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală. Teorie și istorie*, București, Ed. Univers, 1971; studiu introductiv de Nina Façon; traducere de Dumitru Trancă;
- Croce, Benedetto – *Poezia. Introducere în critica și istoria poeziei și literaturii*, București, Ed. Univers, 1972; traducere și prefață de Șerban Stati;
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich – *Prelegeri de estetică*, București, Editura Academiei R.S.R., 1966; traducere de D.D. Roșca; vol. II;
- Heidegger, Martin – *Ființă și timp*, București, Ed. Humanitas, 2003; Traducere din germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă;
- Heidegger, Martin – *Originea operei de artă*, București, Humanitas, 1995; trad. și note de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu; studiu introductiv de Constantin Noica;
- Humboldt, Wilhelm von – *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, București, Humanitas, 2008; Versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu;
- Humboldt, Wilhelm von – *Essais esthétiques sur Hermann et Dorothee de Goethe*, Villeneuve d'Ascq (Nord): Presses universitaires du Septentrion, 1999; traduits et préfacés par Christophe Losfeld; suivis d'un article adressé a Madame de Staël;
- Marian, Rodica – *Identitate și alteritate în lirica lui Lucian Blaga*, în *Revista română de studii culturale*, nr. 1, 2006;
- Marian, Rodica – *Alteritate nealienantă și risipire de sine la poetul Blaga*, în *Meridian. Lucian Blaga în lumină 9*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2009;
- Munteanu, Eugen – *Introducere în lingvistică*, Iași, Polirom, 2005;
- Munteanu, Eugen – *Componenta aristotelică a gândirii lingvistice coșeriene*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza», Iași, Lingvistică, 1991-1992;
- Murguía, Adolfo – *Sprache und Welt. Festgabe für Eugenio Coseriu zum 80. Geburtstag*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2002;
- Noica, Constantin – *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Ed. Eminescu, 1987;
- Peters, Francis E. – *Termenii filozofiei grecești*, București, Ed. Humanitas, 1993; Traducere de Dragan Stoianovici;
- Ricoeur, Paul – *Eseuri de hermeneutică*, București, Ed. Humanitas, 1995;
- Spanos, William V. (ed.) – *Martin Heidegger and the Question of Literature. Toward a Postmodern Literary Hermeneutics*, Bloomington-London, Indiana University Press, 1979;
- Steiner, George – *Martin Heidegger*, Chicago, The University of Chicago Press, 1978/1989;
- Stoianovici, Dragan; Dima, Teodor; Marga, Andrei – *Logică generală*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1990;
- Tămăianu, Emma – *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2001;
- Trabant, Jürgen – *Semiología de la obra literaria. Glosemática y teoría de la literatura*; Madrid, Editorial Gredos, Biblioteca Románica Hispánica, 1975; Version espanola de José Rubio Sáez;

- Vilarnovo Caamaño, Antonio – *Lógica y lenguaje en Eugenio Coseriu*, Madrid, Editorial Gredos (Biblioteca Románica Hispánica) 1993;
- Vico, Giambattista - *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*; București, Ed. Univers, 1972; studiu introductiv, traducere și indici de Nina Façon; note de Fausto Nicolini și Nina Façon;
- Vîlcu, Dumitru Cornel – *Orizontul problematic al integralismului (Integralism și fenomenologie – vol. I)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut & Scriptor, 2010.
- Vlad, Carmen – *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1994;
- Zagaevski-Cornelius, Lolita – *Funcții metaforice în Luntrea lui Caron de Lucian Blaga. Abordare în perspectivă integralistă*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2005.
- White, David A. – *Heidegger and the Language of Poetry*, Lincoln-London, University of Nebraska Press, 1978.